

ΑΝΤΩΝΙΟΥ Δ. ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ

Μονίμου Ἐπικουρικοῦ Καθηγητοῦ
τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Φιλολογίας

ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ ΦΙΛΟΚΤΗΤΗΣ

στίχ. 425 ΟΣΠΕΡ ΗΝ ΓΟΝΟΣ

Εἰς τὸ α' ἐπεισόδιον τοῦ δράματος «Φιλοκτήτης» ὁ ὁμώνυμος ἥρωας ἐρωτᾷ τὸν Νεοπτόλεμον, ἄν ζῇ ὁ φίλος του Νέστωρ εἰς τὴν Τροίαν¹. Ὁ Νεοπτόλεμος λέγει ὅτι ἐκεῖνος ζῇ ἀλλὰ εἶναι δυστυχῆς, διότι ἀπώλεσεν ἐκεῖ τὸν υἱὸν του Ἀντίλοχον:

*Κεῖνός γε πράσσει νῦν κακῶς, ἐπεὶ θανὼν
Ἀντίλοχος αὐτῷ φροῦδος, ὅσπερ ἦν γόνος².*

Οὕτω παραδίδεται ὑπὸ τῶν κωδίκων τὸ κείμενον. Διὰ τῆς ἀναφορικῆς ὁμως προτάσεως (ὅσπερ ἦν γόνος) παρέχεται ὑπὸ τοῦ Νεοπτολέμου πληροφορία, ἡ ὁποία ἀσφαλῶς ἦτο γνωστὴ εἰς τὸν Φιλοκτήτην. Ὁ Νέστωρ ὑπῆρξε «παλαιὸς κἀγαθὸς φίλος» τοῦ Φιλοκτήτου καὶ κατὰ συνέπειαν ὁ υἱὸς του, βασιλόπαις Ἀντίλοχος, ἦτο γνώριμος εἰς αὐτόν. Ἐξ ἄλλου εἰς τὴν Αὐλίδᾳ, ὅπου εἶχον συγκεντρωθῇ τὰ πλοῖα τῶν Ἀχαιῶν πρὸ τοῦ ἀπόπλου τῶν διὰ τὴν Τροίαν, ὁ Φιλοκτήτης, κατὰ μαρτυρίαν τοῦ Ὀμήρου³, συνήνητσε τὸν Νέστορα καὶ τοὺς υἱοὺς του Ἀντίλοχον καὶ Θρασυμήδην, μετὰ τῶν ὁποίων ἐφθασεν εἰς τὴν Λῆμνον⁴. Δὲν εἶναι λοιπὸν περιττὴ ἡ εἶδησις ὅτι ὁ Ἀντίλοχος (ἦτο υἱὸς τοῦ Νέστορος);

Τὰ ἀρχαῖα Σχόλια παραδίδουν καὶ τὴν γραφὴν «μόνος»⁵ ἀντὶ «γόνος»: *Οἱ μὲν γράφοντες μόνον παρ' ἱστορίαν φασὶν (εἶχε γὰρ καὶ ἄλλους), οἱ δὲ*

1. Φιλ. 421-2 *Τί δ'; <οὐδ'> ὁ παλαιὸς κἀγαθὸς φίλος τ' ἐμός,
Νέστωρ ὁ Πύλιος ἔστιν;*

2. Φιλ. 424-5.

3. Ἰλ. Β 303-4 *χθιζά τε καὶ πρωΐζ', ὅτ' ἐς Αὐλίδα νῆες Ἀχαιῶν
ἤγερέθοντο κακὰ Πριάμω καὶ Τρῳαὶ φέρουσαι.*

4. Βλ. Brunckii-Schaeferi, Sophoclis Tragoediae Septem, 4ος τόμ. Lipsiae 1827, σελ. 41, ἐν στίχ. 425.

5. Ἡ λέξις μόνος τοῦ κειμένου ἀποτελεῖ κατὰ τὸν Musgrave (βλ. Rich. C. Jebb, Sophocles. The Plays and Fragments, Cambridge 1932 [ἀνατύπ. Amsterdam 1966],

γόνος τῷ ποιητῇ¹ ἀκολουθοῦντες λέγουσιν². «Παρ' ἱστορίαν» λοιπὸν τίθεται ἡ γραφή «μόνος», διότι ὁ Νέστωρ εἶχε καὶ ἄλλους υἱούς. Εἰς τὴν Ὀδύσειαν τοῦ Ὀμήρου ἀναφέρεται ὅτι ὁ Νέστωρ εἶχεν ἐκτὸς τοῦ Ἀντίλοχου καὶ ἕτερα ἕξ τέκνα³. Ἀποκλείεται ἐπίσης ἡ ἐκδοχὴ ὅτι ὁ Ἀντίλοχος συνάδεδυσε μόνος τὸν πατέρα του Νέστορα εἰς τὴν Τροίαν, διότι ὁ Ὀμηρος ἀναφέρει τοὺς Νεστορίδας Ἀντίλοχον καὶ Θρασυμήδην ὡς μαχομένους εἰς τὴν Τροίαν⁴.

Ὅθεν ἡ παραδεδομένη ὑπὸ τῶν κωδίκων γραφή «γόνος» ἔχει καλῶς, ἀλλ' ἐν συσχετισμῷ πρὸς τὰς λοιπὰς παραδεδομένας λέξεις «ὅσπερ ἦν» ἀποτελεῖ πληροφориάν γνωστήν, ὡς εἶδομεν, εἰς τὸν Φιλοκτήτην.

Πλείστοι φιλόλογοι, δεχόμενοι ὅτι τὸ χωρίον νοσεῖ, προέβησαν εἰς διόρθωσιν οἱ μὲν τοῦ «ὅσπερ ἦν», οἱ δὲ ὁλοκλήρου τῆς φράσεως «ὅσπερ ἦν γόνος» ἢ «μόνος» ὡς κατωτέρω:

Musgrave⁵ ὅς παρῆν μόνος.

Hermann⁶ ὅς παρῆν, γόνος.

Τὴν διόρθωσιν ταύτην δέχονται καὶ οἱ Brunck-Bothe⁷, Dindorf⁸, Dindorf-Mekler⁹

σν Appendix σελ. 237, ἐν στίχ. 425) δ. γρ. τῆς παραδεδομένης γόνος, κατὰ δὲ τὸν Γ. Μ. Ιστρίωτην (Τραγωδίαί Σοφοκλέους. Φιλοκτήτης, ἐν Ἀθήναις 1890, σελ. 134, ὑποσημ. 3) «τὸ φερόμενον μόνος δὲν ἦτο τὸ κατ'ἀρχὰς γραφὴ, ἀλλ' ἐπιγεγραμμένη ἐπεξηγήσις».

1. Ἐνταῦθα ἐννεεῖται ἡ λέξις Ὀμήρῳ (πβ. Phil. Buttmann, Sophoclis Phioctetes, Berolini 1822, σελ. 101, ἐν στίχ. 425).

2. Scholia in Sophoclis Tragoedias vetera, ἑκδ. P. N. Papageorgius, Lipsiae 1888, σελ. 364, ἐν στίχ. 425.

3. γ 412-5 *Περὶ δ' νῆες ἀολλέες ἡγερέθοντο
ἐκ θαλάμων ἐλθόντες, Ἐχέφρων τε Στρατίος τε
Περσεύς τ' Ἀρητός τε καὶ ἀντίθεος Θρασυμήδης.
Τοῖσι δ' ἐπειθ' ἔκτος Πεισίστρατος ἦλθεν ἥρως.*

4. Ἰλ. Π 317-21 *Νεστορίδαι δ' ὁ μὲν οὔτασ' Ἀτύνιον ὀξεί δονρι
Ἀντίλοχος . . .*

. τοῦ δ' ἀντίθεος Θρασυμήδης.

Βλ. καὶ P 377-8, 704-5. Πβ. Ed. Wunderus, Sophoclis Tragoediae, 1ος τόμ., ἑκδ. 3η Gothae - Erfordiae 1848, ἐν ὑποσημ. στίχ. 420 (425).

5. Sam. Musgrave, Sophocles Tragoedias ed. cum animadversionibus, 2 τόμ. Oxonii 1800. Τὴν διόρθωσιν ταύτην υἰοθέτησε καὶ ὁ Fr. H. M. Blaydes, The Philoctetes of Sophocles, London 1870, ἐν στίχ. 425.

6. Δὲν ἠδυνήθημεν νὰ ἴδωμεν τὴν σχετικὴν ἐργασίαν τοῦ Hermann, ἐνθα ἀναφέρεται ἡ διόρθωσις αὕτη. Βλ. ὅμως G. Dindorf - S. Mekler, Sophoclis Tragoediae, 6η ἑκδ. Lipsiae 1889, ἐν Adnotatio critica σελ. XCII, ἐν στίχ. 425.

7. R. Fr. Brunckii - Fr. H. Bothe, Sophoclis Dramata quae supersunt, 1ος τόμ. Lipsiae 1806, ἐν στίχ. 418.

8. G. Dindorfii, Sophoclis Tragoediae, 4η ἑκδ. Lipsiae 1878, ἐν στίχ. 425.

9. Dindorf - Mekler, ἐνθ' ἄνωτ., ἐν στίχ. 425.

καὶ Masqueray¹. Ἐπίσης δέχονται ταύτην ἀλλ' ἄνευ κόμματος «ὅς παρῆν γόνος» οἱ Jebb - Shuckburgh², Pearson³, Willige-Bayer⁴ καὶ Webster⁵.

Arndt ⁶	ὅς παρῆν πόνοις.
Schneidewin ⁷	ὅς παρῆν γονεῖ.
Cavallin ⁸	ὅς ποτ' ἦν γόνος.
Pflugk ⁹	ὅς προῦστη γένους.
Blaydes ¹⁰	ὄνπερ ἡγάπα ἢ ὄπερ ἦδετο.
Schmidt ¹¹	(φροῦδός) ἐστ' ἄρδην γόνος.
Seyffert ¹²	ὅς γ' ἔτ' ἦν γόνος.
Sintenis ¹³	ὁ σπαρεῖς γόνος.
Schmelzer ¹⁴	ὁ σπέρχων γόνος.
Oberdick ¹⁵	ὥσπερ ἦν λόγος.
Heimsoeth ¹⁶	ἡδιστος γόνος.

Τὴν διόρθωσιν ταύτην υἱοθετεῖ σιωπηρῶς

1. P. Masqueray, Sophocle, 2ος τόμ. Paris 1924, ἐν στίχ. 425.

2. Rich. C. Jebb - E. S. Shuckburgh, The Philoctetes of Sophocles, Cambridge 1923, ἐν στίχ. 425, καὶ ἐν Notes σελ. 109 κ.έ., ἐν στίχ. 425.

3. A. C. Pearson, Sophoclis Fabulae, Oxonii 1967, ἐν στίχ. 425.

4. W. Willige - K. Bayer, Sophokles Tragödien und Fragmente, München 1967, ἐν στίχ. 425.

5. T. B. L. Webster, Sophocles, Philoctetes, Cambridge 1970, ἐν στίχ. 425 καὶ ἐν Commentary σελ. 98, ἐν στίχ. 425.

6. Βλ. Dindorf - Mekler, ἐνθ' ἄνωτ., ἐν στίχ. 425.

7. Βλ. ἄνωτ., ὑποσημ. 6.

8. Chr. Cavallin, Sophoclis Philocteta, Lundae 1875, ἐν στίχ. 425.

9. Βλ. Μιστριώτην, ἐνθ' ἄνωτ.

10. Βλ. Rich. C. Jebb, Sophocles, The Plays and Fragments, Μέρος Δ' The Philoctetes, Cambridge 1932 (Amsterdam 1966), ἐν Appendix σελ. 237, ἐν στίχ. 425 καὶ Ed. Wunderus - N. Wecklein, Sophoclis Tragoediae, 1ος τόμ., 4η ἐκδ. Lipsiae 1875, ἐν Appendix 1, σελ. 116, ἐν στίχ. 420.

11. Βλ. ἄνωτ., ὑποσημ. 6.

12. M. Seyffertus, Sophoclis Philoctetes, Berolini 1867, ἐν στίχ. 425.

13. Βλ. ἄνωτ., ὑποσημ. 9.

14. C. Schmelzer, Sophokles' Tragoedien, 6ος τόμ. Berlin 1887, σελ. 45.

15. Βλ. ἄνωτ., ὑποσημ. 6.

16. Βλ. Wunderus - Wecklein, ἐνθ' ἄνωτ., ἐν Appendix 1, σελ. 116, ἐν στίχ. 420.

ὁ Καραπαναγιώτης¹, ἀλλ' οὐδὲν ἀναφέρει
περὶ τοῦ Heimsoeth.

Zάκας ²	ὅσπερος γόνος.
Unger ³	ὅσπερ ἦν γόνος.
Hermann ⁴	ὅσπερ ἦν μένος ἢ ὅσπερ ἦν μέλων.
Buttmann ⁵	ὅσπερ ἦν υἱός.

Ὁ Schmelzer⁶ μεταξὺ ἄλλων ἀναφέρει καὶ τὴν γραφὴν «ὅσπερ ἦν μο-
χλός» χωρὶς νὰ δηλοῖ τὸ ὄνομα τοῦ προτείνοντος ταύτην.

Ὁ Μιστριώτης⁷, καίτοι δέχεται τὴν γραφὴν τῶν κωδίκων «ὅσπερ ἦν γό-
νος», προτείνει τὰς ἐξῆς διορθώσεις: «ὥσπερ ἦν γόνος» ἢ «ὅσπερ ἦν πόνος»
ἢ «ὅσπερ ἦν φόνος». Τέλος ὁ Nauck διορθοῖ ὅλον τὸ χωρίον ὡς κάτωθι:

ἐπεὶ γόνος

Ἀντίλοχος αὐτῷ φροῦδος οὔχεται θανάων⁸.

Οἱ πλείστοι τῶν ἐκδοτῶν διατηροῦν εἰς τὸ κείμενόν των τὴν παραδε-
δομένην ὑπὸ τῶν κωδίκων φράσιν «ὅσπερ ἦν γόνος» ἢ «μόνος» τῶν Σχολί-
ων. Ὅσοι ὁμως ἐξ αὐτῶν ἠθέλησαν νὰ ἐρμηνεύσουν τὸ χωρίον τοῦτο
ἠναγκάσθησαν νὰ ἀποδώσουν ἰδιάζον νόημα εἰς τὴν λέξιν «γόνος». Οὕτως
ὁ ἡμέτερος Μιστριώτης⁹ ἐρμηνεύει τὴν γραφὴν «ὅσπερ ἦν γόνος» κατὰ
δύο τρόπους: «Πρῶτον, ὁ κατ' ἐξοχὴν, ὁ διαπρεπὴς υἱὸς τοῦ Νέστορος
καὶ εἰκάζομεν, ὅτι τὸ φερόμενον «μόνος» δὲν ἦτο τὸ κατ' ἀρχὰς γραφὴ, ἀλλ'
ἐπιγεγραμμένη ἐπεξήγησις. Ὅντως ὁ Ἀντίλοχος ἦτο ὁ διαπρεπέστατος
τῶν υἱῶν τοῦ Νέστορος. Δεύτερον δυνάμεθα νὰ ἐξηγήσωμεν εἰς (sic) τὸν
κατ' ἐξοχὴν υἱὸν ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς υἱοὺς ἄλλων γονέων ὡς πρὸς
τοὺς γονεῖς αὐτῶν· διότι φονευθεὶς ἔσωσε τὸν πατέρα Ὀδυσσ. γ, 188».

1. Ἀ. Ξ. Καραπαναγιώτου, Σοφοκλέους Τραγωδίαί, ἐν Ἀθήναις 1906, σελ. 41, ἐν στίχ. 425.

2. Ἀ. ν. Ἰ. Ζάκας, «Κριτικαὶ καὶ ἐρμηνευτικαὶ παρατηρήσεις εἰς Αἰσχύλον, Σοφοκλέα, Λυσίαν, Πλάτωνα, Λυκοῦργον καὶ Δημοσθένην». Μέρος Β' Σοφοκλέης, ἐν Ἀθήναις 1891, σελ. 310 κ.έ.

3. Βλ. Μιστριώτην, ἐνθ' ἀνωτ. καὶ Cavallin, ἐνθ' ἀνωτ.

4. Βλ. Jebb, Sophocles, ἐνθ' ἀνωτ., ἐν Appendix σελ. 237, ἐν στίχῳ 425 καὶ F. W. Schneidewin, Sophocles, 1ος τόμ., 3η ἐκδ. Berlin 1855, ἐν Anhang σελ. 273, ἐν στίχ. 425.

5. Βλ. Buttmann, ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 102.

6. Ἐνθ. ἀνωτ.

7. Βλ. Μιστριώτην, ἐνθ' ἀνωτ.

8. Βλ. Jebb, Sophocles, ἐνθ' ἀνωτ., ἐν Appendix σελ. 237, ἐν στίχ. 425.

9. Βλ. Μιστριώτην, ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 134 κ.έ., ὑποσημ. 3.

Ὁ Graves¹ σχολιάζων τὴν φράσιν «ὅσπερ ἦν γόνος» γράφει: «Who was in truth a son; i.e., a model of filial piety»².

Ὁ Brunck υἱοθετεῖ τὴν ἑτέραν γραφὴν τῶν Σχολίων «ὅσπερ ἦν μόνος» ἀποδίδων εἰς τὸ «μόνος» τὴν σημασίαν τοῦ «διάφορος, ὑπερέχων τῶν λοιπῶν ἔξ ἀδελφῶν, ἀγαπητός, μοναδικός, unicus»³. Τὴν αὐτὴν σημασίαν τοῦ «μόνος» εὐρίσκομεν καὶ εἰς τὰς μεταγενεστέρας ἐκδόσεις τῶν Brunck-Erfurdt⁴ καὶ Brunck - Schaefer⁵, εἰς τὰς ὁποίας εἰσήχθη ἡ διόρθωσις τοῦ Musgrave «ὃς παρὴν μόνος».

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω μνημονευθεισῶν διορθώσεων θεωροῦμεν ἐντελῶς περιττὰς τὰς διορθώσεις τῶν Cavallin («ὃς ποτ' ἦν γόνος»), Seyffert («ὃς γ' ἔτ' ἦν γόνος»), Buttmann («ὅσπερ ἦν υἱός»), Sintenis («ὁ σπαρεῖς γόνος») καὶ Blaydes («ὄνπερ ἡγάπα»⁶ ἢ «ὥπερ ἦδετο»).

Ἡ διόρθωσις τοῦ Oberdick «ὥσπερ ἦν λόγος», φράσις καθιστῶσα τὸν θάνατον τοῦ Ἀντιλόχου ἀβέβαιον, ἀντιφάσκει πρὸς τὰ συμφραζόμενα τοῦ χωρίου, διότι ὁ Νεοπτόλεμος ὁμιλεῖ ἐνταῦθα μετὰ βεβαιότητος:

Κεῖνός γε πρᾶσσει νῦν κακῶς.

Οὕτως ἐκ τῶν προταθεισῶν διορθώσεων μόνον τρεῖς («ὃς παρὴν μόνος» Musgrave, «ὃς παρὴν, γόνος» Hermann καὶ «ἡδιστος γόνος» Heimsoeth) ἐγένοντο ἀποδεκταὶ ὑπὸ ἐκδοτῶν τινῶν.

1. Fr. P. Graves, The Philoctetes of Sophocles, Boston - New York - Chicago 1893, σελ. 154, ἐν στίχ. 425.

2. Ἀξιοσημείωτον εἶναι ὅτι καὶ μεταφράσεις τῆς τραγωδίας Φιλοκτήτης προσκόπτουσαι προφανῶς εἰς τὴν μνημονευθεῖσαν δυσχέρειαν τῆς λέξεως γόνος ἀποδίδουν ταύτην οὐχὶ κυριολεκτικῶς:

«Ζῆ, μὰ εἶναι τώρα μὲς στὴ δυστυχία, γιατί ἔχασε τὸν ἀκριβὸς τὸ γυιό του τὸν Ἀντιλόχο» (I. N. Γρυπάρη, Οἱ τραγωδίες τοῦ Σοφοκλέους, Φιλοκτήτης, Ἀθήναι 1937, ἐν στίχ. 425). «Ναί, τώρα ἐκεῖνος μαυροζῆ, σάν τ' ἄρπαξε ὁ Χάρος τὸν Ἀντιλόχο, παιδί καμάρυ» (I. M. Ἀρβανίτη, Σοφοκλέους Φιλοκτήτης, Ἀθήναι 1958, σελ. 53).

3. Rich. Fr. Phil. Brunck, Sophoclis Tragoediae Septem, 2 τόμ. Argentorati 1786, ἐν Notae in Philoctetam σελ. 489 καὶ Rich. Fr. Phil. Brunck - C. G. Aug. Erfurdt, Sophoclis quae exstant omnia cum veterum grammaticorum scholiis, 2ος τόμ. Londini 1819, ἐν ὑποσημ. στίχ. 425.

4. Brunck-Erfurdt, ἐνθ' ἄνωτ.

5. Ἐνθ' ἄνωτ.

6. Σημειωθῆτω ὅτι τὸ ρῆμα ἀγαπᾷ δὲν ἀπαντᾷ παρὰ Σοφοκλεῖ. Ἀντὶ τούτου χρησιμοποιεῖ ὁ ποιητὴς τὸ στέργω καὶ φιλῶ.

7. Ὁ Μιστριώτης, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 134, ὑποσημ. 3, γράφει σχετικῶς: «Τὸ δὲ ὥσπερ ἦν λόγος σκοπεῖ νὰ δείξῃ τὸ ἀβέβαιον τοῦ θανάτου τοῦ Ἀντιλόχου, ἀλλὰ τότε διὰ τί λέγει, ὅτι κακῶς πρᾶσσει ὁ Νέστωρ; Ἀποῦ τὸ αἷτιον εἶναι ἀμφίβολον, τὸ αἷτιον δύναται νὰ λέγηται ὡς πραγματικόν;»

Ἡμεῖς σεβόμενοι τὴν χειρόγραφον παράδοσιν καὶ ἔχοντες πρὸ δ-φθάλμων τὸν νοῦν ὁλοκλήρου τοῦ ὑπὸ ἐξέτασιν χωρίου προτεινόμεν τὴν διόρθωσιν τῆς φράσεως «ὅσπερ ἦν γόνος» εἰς «ὡς ἄρσιν γόνος». Ἡ φράσις «ἄρσιν γόνος» εἶναι γνωστὴ εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν γραμματείαν: Εἰς τὸν Ἡρόδοτον 1, 109 «καὶ ὅτι Ἀστυάγης μὲν ἐστὶ γέρων καὶ ἅπαις ἔρσενος γόνου»¹ καὶ εἰς τὸν Ἱπποκράτη περὶ Γονῆς 7 (7, 478, 21 ἐκδ. Littré) «ἄρσενα γόνον ἐποίησαν καὶ οἷσιν ἄρσιν γόνος ἐγένετο».

Τὸ ἐπίθετον «ἄρσιν», μεταγενέστερος ἄττικὸς τύπος «ἄρρην» καὶ ἰωνικὸς «ἔρσιν», σημαίνει «ἄρσενικός, ἀνδρικός», εἴτα δὲ μεταφορικῶς «δυνατός, μέγας, ἰσχυρός, γενναῖος»². Τὴν μεταφορικὴν σημασίαν τοῦ ἐπιθέτου τούτου εὐρίσκομεν εἰς τοὺς συγγραφεῖς:

Εὐριπ. Ὀρ. 1204-5

Ὡ τὰς φρένας μὲν ἄρσενας κεκτημένη,
τὸ σῶμα δ' ἐν γυναιξὶ θηλείαις πρέπον.

Ἀριστοφ. Θεσμ. 125 ἄρσενι βοῇ δοκίμω.

Ἀνθολ. Παλ. 9, 38, 3 (Ἀδέσποτον)

Ἄρρην ἐγὼ ποτόν εἰμι καὶ ἀνδράσι μῶνον ἀρέσκω,
τοῖς δὲ φύσει μαλακοῖς ἢ φύσις ἐστὶν ὕδωρ.

9, 77, 3 (Ἀντιπάτρου Θεσσαλονικέως)

Ἄρσεν πῶρ ἔτεκεν Τροία Διὶ τοιγὰρ ἐγὼ πῶρ
πέμψω ἐπὶ Τροίᾳ πῆμα φέροντα Πάριν . . . »

Πλουτ. Παραθυμ. πρὸς Ἀπολλώνιον 103 Α' παρασκευάζειν αὐτῷ τὴν ὑπομονὴν ἄρσενα καὶ γενναῖαν.

Ἀριστείδ. Κοϊντίλ. περὶ Μουσικῆς 2, 12 ἔστιν οὖν κατὰ τῶν φθόγγων αὐτὴ πρὸς ἀλλήλους ἢ διαφορὰ ἦν ἐν τοῖς κατ' ἀρχὰς κατὰ τὸ ἦθος ὠριζόμεθα. Οἱ μὲν γὰρ στερεοί τε εἰσι καὶ ἄρσενες, οἱ δὲ ἀναιμένοι καὶ θηλότεροι.

3, 21 Τὸ μὲν οὖν ἄρρην ἐν μὲν σώματι σκληρόν τε καὶ ξηρόν, . . .

Πβ. καὶ Θεοφρ. περὶ Φυτῶν Ἰστ. 3, 9, 2 ἔτι δὲ τὰ ξύλα τῆς μὲν ἄρσενος περι-

1. Πβ. ἐπίσης αὐτόθι 3, 66 ἅπαιδα δὲ τὸ παράπαν ἐόντα ἔρσενος καὶ θήλεος γόνου. 6, 135 . . . καὶ τὰ ἐξ ἔρσενος γόνου . . . Συγγενεῖς πρὸς τὸ «ἄρσιν γόνος» εἶναι αἱ φράσεις «ἄρσιν» ἢ «θήλεια σπορά» καὶ «ἄρσιν ταῖς»:

Εὐριπ. Τρω. 503 ὡς οὔτε μ' ἄρσιν οὔτε θήλεια σπορά, Ξενοφ. Κύρ. Παιδ. 4, 6, 2 ἅπαις δ' εἰμὶ ἄρσενων παίδων. Ἀνδοκ. π. τ. Μυστηρ. 117 ἅπαις ἄρσενων παίδων. Ἰσαίου π. τ. Μενεκλ. Κλήρ. (II) 10, 10 ἅπαιδα τούτων καθιστάτα ἄρσενων παίδων.

2. Μνημονευτέα ἐνταῦθα ἡ σημασία τῆς λέξεως ἄρρηνωπία «ἀνδρεία, γενναιότης» παρὰ Πλάτωνι Συμπ. 192a οὐ γὰρ ὑπ' ἀναισχυντίας τοῦτο δρῶσιν ἀλλ' ὑπὸ θάρρους καὶ ἀνδρείας καὶ ἄρρηνωπίας τὸ ὅμοιον αὐτοῖς ἀσπάζόμενοι. Πβ. ἐπίσης Πλουτ. περὶ τ. Ἀλεξ. τύχης 335C οὐ διεφύλαττον αὐτοῦ τὸ ἄρρηνωπὸν καὶ λεοντώδες.

μητρα καὶ σκληρὰ καὶ ἐν ταῖς ἐργασίαις στρεφόμενα, τῆς δὲ θηλείας εὐεργὰ καὶ ἀστραβῇ καὶ μαλακώτερα.

* Ἀξία μνείας εἶναι τὰ χωρία τοῦ Σοφοκλέους: α) Φιλοκτ. 1455, ἐνθα ἀπαντᾷ ἡ φράσις «κτύπος ἄρσην»: «Καὶ κτύπος ἄρσην πόντου προβολῆς». Ὁ ἀρχαῖος Σχολιαστὴς ὑπομνηματίζων τὸ «ἄρσην» τοῦ χωρίου τούτου γράφει «ἄρσην] ἰσχυρός, ἔντονος»¹. Ὁθεν ἡ φράσις «κτύπος ἄρσην» τοῦ Σοφοκλέους σημαίνει «κτύπος μέγας, ἔντονος, ἰσχυρός»².

β) Τραχ. 1196-7 πολλὸν δ' ἄρσεν' ἐκτεμόνθ' ὁμοῦ
ἄγριον ἔλαιον, . . .

Οἱ Jebb - Davies σχολιάζοντες τὸ «ἄρσεν'» γράφουν: The epithet ἄρσενα expresses its sturdy rigour³.

γ) Ἀποσπ. 480, 2 κ.έ. (Nauck) ἄρσενας χοῶς

* Ἀχέροντος ὀξυπλήγας ἡχοῦσας γόους.

Μετὰ τὴν ἀνωτέρω ὑφ' ἡμῶν γενομένην διόρθωσιν «ὡς ἄρσην γόνος» ὁ Ἀντίλοχος χαρακτηρίζεται ὡς ἀνδρεῖος, γενναῖος υἱὸς τοῦ Νέστορος. Πράγματι τοῦτο διαπιστοῦται ἐκ χωρίων τινῶν τοῦ Ὁμήρου:

* Ὀδ. γ 111-112 ἐνθα δ' ἐμὸς φίλος υἱός, ἅμα κρατερός καὶ ἀμύμων,
Ἀντίλοχος, περὶ μὲν θείειν ταχὺς ἦδὲ μαχητής.

* Ίλ. Ο 568-571 Ἀντίλοχον δ' ὄτρυνε βοῇν ἀγαθὸς Μενέλαος·
ᾧ Ἀντίλοχ', οὗ τις σεῖο νεώτερος ἄλλος Ἀχαιῶν,
οὔτε ποσὶν θάσσων οὔτ' ἄλκιμος ὥς σὺ μάχεσθαι·
εἰ τινά που Τρώων ἐξάλμενος ἀνδρὰ βάλοισθα.)

579-581 Ἀντίλοχος δ' ἐπόρουσε κῶαν ὥς, ὅς τ' ἐπὶ νεβροῖ
βλημένῳ αἶξιν, τὸν τ' ἐξ εὐνῇφι θορόντα
θηρητῆρ ἐτόχησε βαλὼν, ὑπέλυσσε δὲ γυνῖα.

Οὕτως ὁ νοῦς τοῦ χωρίου τοῦ Σοφοκλέους ἔχει ὡς ἐξῆς:
«Ἐκεῖνος (ὁ Νέστωρ) βεβαίως τώρα εἶναι δυστυχής, διότι ὁ Ἀντίλοχος ἀπέθανεν εἰς τὴν μάχην πρὸς χάριν του, ὡς γενναῖον τέκνον.»⁴

1. Scholia in Sophoclis, ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 393, ἐν στίχ. 1455.

2. Ὁ G. Young (Sophocles' Dramata, London 1906 [2a ἐκδ. 1953], ἐν Notes σελ. 398, 24) μεταφράζει κτύπος ἄρσην διὰ τοῦ «bass voice of manhood».

3. Rich. C. Jebb - G. A. Davies, The Trachiniae of Sophocles, Cambridge 1908 (ἀνατύπ. 1921), ἐν Notes σελ. 180. Πβ. ἐπίσης L. Campbell, Sophocles. The Plays and Fragments, 2ος τόμ. Oxford 1881 (ἀνατύπ. Hildesheim 1969), σελ. 347, ἐν στίχ. 1196: «The wild olive, associated with Heracles in connection with Olympia, may be called ἄρσην, because rougher and harder than the cultivated and fruitful tree.»

4. Ἡ ἄλλως: «Ἐκεῖνος πῶς τώρα εἶναι δυστυχισμένος, διότι ὁ Ἀντίλοχος σκοτώθηκε στὴ μάχην γι' αὐτόν, σὺν γενναῖο παιδί».

Ἡ λέξις «αὐτῶ» ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ «θανών φροῦδος», εἶναι δὲ δοτική χαριστική, διότι ὁ Ἀντίλοχος ἐφονεύθη σφάζων τὸν πατέρα του:

Ἔγεντο καὶ πρότερον Ἀντίλοχος βιατὰς
νόημα τοῦτο φέρων,
ὃς ὑπερέφθιτο πατρός, ἐναρίμβροτον
ἀναμείναις στραταρχὸν Αἰθιοπῶν
Μέμνονα. (Πινδ. Πυθιον. VI, 28-32).

Ἀξίος προσοχῆς εἶναι ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ ἀρχαίου Σχολιαστοῦ εἰς τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ Πινδάρου, ὅτι δηλαδή ὁ Ἀντίλοχος ὑπῆρξε γενναῖος: 28a. Ἔγένετο καὶ πρότερον]¹ ἐγένετο καὶ τοπαλαιόν, φησί, γενναῖος ὁ Ἀντίλοχος, τὸ φρόνημα τοῦτο φέρων τὸ περὶ τοὺς πατέρας εὐσεβὲς καὶ δίκαιον, ὅστις ὁ Ἀντίλοχος ὑπεραπώλετο τοῦ πατρὸς τὸν δεινὸν τῶν Αἰθιοπῶν ὑπομείνας βασιλέα Μέμνονα. b. Τοῦ δεῖν περὶ τοὺς πατέρας σπουδαῖον εἶναι παράδειγμα τὸν Ἀντίλοχον παρήγαγεν².

Τέλος μνημονεύομεν τὸ σχετικὸν χωρίον τοῦ Ξενοφῶντος Κυνηγ. I, 14: Ἀντίλοχος δὲ τοῦ πατρὸς ὑπεραποθανῶν τισαυτῆς ἔτυχεν εὐκλείας, ὥστε μόνος φιλοπάτωρ παρὰ τοῖς Ἑλλήσιν ἀναγορευθῆναι.

Ὅθεν τὰ χωρία ταῦτα χαρακτηρίζουν τὸν Ἀντίλοχον ὡς ἰσχυρόν, ἀνδρεῖον, γενναῖον, γεγονὸς τὸ ὁποῖον ἐνισχύει τὴν ὑφ' ἡμῶν προτεινομένην διόρθωσιν τοῦ «ὡς³ ἄρσην» (= ὡς γενναῖος).

1. A. B. Drachmann, Scholia vetera in Pindari Carmina, 2ος τόμ. Lipsiae 1910 (ἀνατύπ. Amsterdam 1964), σελ. 197.

2. Πβ. ἐπίσης τὰ ἀρχαῖα Σχόλια εἰς τὸ χωρίον τοῦ Πινδάρου (Πυθιον. VI, 37-42 αὐτοῦ μένων δ' ὁ θεῖος ἀνὴρ πρῶτο μὲν θανάτοιο κομιδὰν πατρός, ἐδόκησέν τε, τῶν πάλοι γενεᾷ ὀπλοτέροισιν ἔργον πελώριον τελέσαις ὑπατος ἀμφὶ τοκεῦσιν ἔμμεν πρὸς ἀρετάν.): θεῖος ἀνὴρ] ὁ Ἀντίλοχος, ὅτι δὴ ὑπ' ὀφθαλμοῖς ἔχων καὶ προσορώμενος τὸ δεινὸν ὅμως ὑπὲρ πατρός μετὰ προθυμίας ἀπέθανεν. (Drachmann, Scholia, ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 199, ἐν στίχ. 38).

3. Τὴν αὐτὴν σημασίαν ἔχει ἡ λέξις ὡς ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Σοφοκλέους Φιλοκτ. 703-4 παῖς ἄτερ ὡς φίλας τιθήνας (= ὡς τέκνον ἄνευ ἀγαπητῆς τροφῆς).